บทที่ ๑
บทนำ

ความสำคัญและความจำเป็นในการจัดตั้งหน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษ

เด็กเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าในการพัฒนาประเทศทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมในอนาคต ย่อมมีศักดิ์ศรีมีความชอบธรรมในสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันภายใต้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน พ.ศ. ๒๔๙๑ และกติกาสากลต่างๆ ที่มีผลบังคับทางกฎหมายรวมถึงการคุ้มครองตามกฎหมาย เด็กทุกคนจึงควรได้รับความคุ้มครองและได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายอารมณ์สังคมและสติปัญญาซึ่งทุกภาคส่วนในสังคมต้องร่วมมือกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะในส่วนของภาครัฐต้องดำเนินการให้การคุ้มครองตามกฎหมายที่องค์การสหประชาชาติกำหนดไว้ในพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนสำหรับเด็กหรือที่เรียกว่าอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก (Convention on the Rights of the Child : CRC) เพื่อให้ประเทศที่เป็นภาคีสมาชิกได้ยึดเป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อเด็กภายใต้พื้นฐานเดียวกันโดยมีสาระสำคัญที่มุ่งคุ้มครองสิทธิเด็กทุกคนรวมทั้งเด็กด้อยโอกาสทุกลักษณะ ทั้งนี้ต้องจัดให้ได้รับสิทธิพื้นฐาน ๔ ประการ คือ สิทธิการอยู่รอด สิทธิในการพัฒนา สิทธิในการได้รับความคุ้มครอง และสิทธิในการมีส่วนร่วม

เด็กพิการเป็นเด็กกลุ่มหนึ่งที่ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่ให้ได้รับสิทธิและโอกาสทางการศึกษาดังกล่าว (สำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๕)และจากอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิคนพิการ (Convention on the Rights of Persons with Disabilities : CRPD) ปี ๒๕๕๑ มีเนื้อหาสาระในข้อ ๗ ระบุว่า ให้รัฐดำเนินมาตรการที่จำเป็นเพื่อประกันว่าเด็กพิการได้รับการปฏิบัติตามหลักสิทธิมนุษยชนและเสรีภาพขั้นพื้นฐานอย่างเต็มที่และเท่าเทียมกับเด็กอื่น ในการดำเนินการที่เกี่ยวกับเด็กพิการต้องคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของเด็กเป็นอันดับแรก ให้เด็กพิการมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นโดยเสรีในทุกเรื่องที่มีผลกระทบต่อตน ทั้งนี้ความคิดเห็นดังกล่าวของเด็กจะได้รับการพิจารณาตามสมควรแก่อายุและวุฒิภาวะของเด็กนั้นบนพื้นฐานที่เท่าเทียมกับเด็กทั่วไปและได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมกับวัยและความพิการ(สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ, ๒๕๕๔)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๖๐ ได้กำหนดสิทธิทางการศึกษาไว้ในมาตรา ๕๔ ระบุว่า “รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย”(ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๓๔ ตอนที่ ๔๐ ก, ๒๕๖๐) และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้กำหนดสิทธิทางการศึกษาไว้ในมาตรา ๑๐ ความว่า “การจัดการศึกษา ต้องจัดให้บุคคลมีสิทธิและโอกาสเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปีที่รัฐต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายการจัดการศึกษาสำหรับบุคคลซึ่งมีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา อารมณ์สังคม การสื่อสารและการเรียนรู้ หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพหรือบุคคลซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส ต้องจัดให้บุคคลดังกล่าวมีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษ” (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๙ ตอนที่ ๑๒๓ก, ๒๕๔๕) นอกจากนี้ ในพระราชบัญญัติการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ พ.ศ. ๒๕๕๑ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๕๖ได้กำหนดเกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษาไว้ในมาตรา ๕ ความว่า คนพิการมีสิทธิทางการศึกษาดังนี้ ๑) ได้รับการศึกษาโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตั้งแต่แรกเกิดหรือพบความพิการจนตลอดชีวิตพร้อมทั้งได้รับเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ๒) เลือกบริการทางการศึกษาสถานศึกษา ระบบ และรูปแบบการศึกษา

โดยคำนึงถึงความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และความต้องการจำเป็นพิเศษของบุคคลนั้น ๓) ได้รับการศึกษาที่มีมาตรฐาน และประกันคุณภาพการศึกษารวมทั้งการจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ การทดสอบทางการศึกษาที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นพิเศษของคนพิการแต่ละประเภท และบุคคล (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๒๕ ตอนที่ ๒๘ ก, ๒๕๔๕)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ได้กำหนดให้ “การสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำโดยเน้นให้ความสำคัญกับการจัดบริการของรัฐที่มีคุณภาพทั้งทางด้านการศึกษา สาธารณสุขให้กับผู้ที่ด้อยโอกาสและผู้ที่อาศัยอยู่ห่างไกล” เป็นประเด็นการพัฒนาหลักที่สำคัญ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒, ๒๕๖๐)

กระทรวงศึกษาธิการตะหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการผลักดันการสร้างโอกาสทางการศึกษาที่มีคุณภาพ ทั่วถึง และตอบสนองความต้องการของชุมชน ท้องถิ่น จึงกำหนดนโยบายสำคัญของกระทรวงไว้ว่าให้เด็กทุกคนได้เข้าถึงการศึกษาและคุณภาพอย่างเท่าเทียมกัน(กระทรวงศึกษาธิการ,๒๕๖๐) เพื่อมุ่งหวังให้ประเทศไทยมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐทุ่งเน้นลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาและยกระดับมาตรฐานทางการศึกษาโดยสร้างโอกาสให้เด็กด้อยโอกาสทุกกลุ่มเข้าถึงการจัดบริการทางการศึกษา(สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,๒๕๕๘)

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ เป็นหน่วยงานสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ มีบทบาทหน้าที่ในการจัดและส่งเสริมการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับคนพิการและผู้ด้อยโอกาส ให้มีสิทธิและโอกาสได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นพิเศษโดยมีสถานศึกษาในสังกัด คือ โรงเรียนการศึกษาสงเคราะห์ โรงเรียนการศึกษาพิเศษ และศูนย์การศึกษาพิเศษ โดยเฉพาะมีศูนย์การศึกษาพิเศษทุกจังหวัดทั่วประเทศซึ่งมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญในการจัดการศึกษาในลักษณะศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม (Early Intervention : EI) และเตรียมความพร้อมของคนพิการเพื่อเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนเรียนร่วม โรงเรียนเฉพาะความพิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดระบบการเปลี่ยนผ่านสำหรับคนพิการ (Transition) ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานการจัดการเรียนร่วม จัดระบบสนับสนุนการเรียนการสอน การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program : IEP) สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา รวมถึงการพัฒนา และฝึกอบรมผู้ดูแลคนพิการ บุคลากรที่เกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาสำหรับคนพิการ ให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชน(Community Based Rehabilitation : CBR) ด้วยกระบวนการทางการศึกษา เป็นศูนย์ข้อมูล รวมทั้งจัดระบบข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาสำหรับคนพิการ (สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ, ๒๕๕๔)

จากสภาพปัญหาในการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาพิเศษที่ผ่านมาพบว่ายังมีคนพิการในวัยเรียนเป็นจำนวนมากที่มีความยากลำบากในการเดินทางมารับบริการ เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของที่อยู่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล มีความเสี่ยงต่อความปลอดภัยในการเดินทาง ฐานะความเป็นอยู่ยากจน และสภาพความพิการ ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของเด็กพิการ สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษจึงได้จัดตั้งหน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษขึ้น เพื่อให้เด็กพิการในชุมชนได้รับสิทธิและโอกาสทางการศึกษาอย่างเสมอภาคและเท่าเทียม สามารถเข้าถึงการรับบริการทางการศึกษาจากศูนย์การศึกษาพิเศษได้สะดวก รวดเร็ว คล่องตัว อย่างทั่วถึง และมีคุณภาพ โดยไม่ต้องเดินทางมารับบริการที่ศูนย์การศึกษาพิเศษเขตการศึกษา หรือศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัด รวมทั้งเปิดโอกาสให้ครอบครัว ชุมชน และผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเด็กพิการ

วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นคู่มือการปฏิบัติงานหน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษ สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

นิยามศัพท์

เด็กพิการ หมายถึง บุคคลอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง ๑๘ ปี ซึ่งมีข้อจำกัดในการปฏิบัติกิจกรรมในชีวิตประจำวันหรือการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคมอันเนื่องจากมีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน การเคลื่อนไหวหรือสุขภาพ การสื่อสาร จิตใจ อารมณ์ พฤติกรรม สติปัญญา การเรียนรู้ หรือความบกพร่องอื่นใดทางการศึกษา ตามประเภทและหลักเกณฑ์ที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประกาศกำหนด

ศูนย์การศึกษาพิเศษ หมายถึง สถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษานอกระบบหรือตามอัธยาศัยแก่คนพิการในลักษณะการให้บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม ฟื้นฟูและเตรียมความพร้อม จัดการศึกษาอบรมแก่ผู้ดูแลคนพิการ ครู บุคลากร และชุมชน รวมทั้งการจัดสื่อเทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวกบริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตลอดจนปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่กำหนดในประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ

หน่วยบริการ หมายถึง สถานที่ให้บริการทางการศึกษาสำหรับเด็กพิการซึ่งอยู่ในการกำกับดูแลของศูนย์การศึกษาพิเศษ เขตการศึกษา หรือศูนย์การศึกษาพิเศษ ประจำจังหวัด ที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการในชุมชน

การให้บริการทางการศึกษา หมายถึง การจัดและส่งเสริม สนับสนุนการศึกษาในลักษณะศูนย์บริการช่วยเหลือระยะแรกเริ่ม (Early Intervention : EI) และเตรียมความพร้อมของเด็กพิการที่หน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษ ที่บ้าน และชุมชน เพื่อเข้าสู่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนเรียนรวม โรงเรียนเฉพาะความพิการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริม สนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individualized Education Program : IEP) สิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาสำหรับเด็กพิการ ให้บริการช่วงเชื่อมต่อสำหรับเด็กพิการ (Transitional Services) ให้บริการฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการโดยครอบครัวและชุมชน ด้วยกระบวนการทางการศึกษาเป็นศูนย์ข้อมูลสารสนเทศด้านการศึกษาสำหรับเด็กพิการในพื้นที่บริการ และส่งเสริม สนับสนุนการจัดการเรียนรวม และประสานงานการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพิการ

ข้อพิจารณาความแตกต่างระหว่างหน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษกับศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ

หน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษ และศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ มีความแตกต่างกันในการดำเนินงานค่อนข้างชัดเจน การพิจารณาว่าการดำเนินงานในลักษณะใดเป็นหน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษ หรือเป็นศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ มีข้อพิจารณาบนความคิดรวบยอด (Concept) ดังนี้

หน่วยบริการของศูนย์การศึกษาพิเศษ	ศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ
- ผู้เรียนลงทะเบียนเป็นนักเรียนของศูนย์การศึกษาพิเศษ	- ผู้เรียนไม่ได้ลงทะเบียนเป็นนักเรียนของศูนย์การศึกษาพิเศษ
- ดำเนินการโดยศูนย์การศึกษาพิเศษ	- ดำเนินการโดยผู้ปกครอง ชุมชน องค์กร ฯลฯ
- ให้บริการโดยบุคลากรของศูนย์การศึกษาพิเศษ	- ให้บริการโดยบุคลากรขององค์กร ที่จัดตั้งศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการ
- ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเบิกจ่ายจากงบประมาณของศูนย์การศึกษาพิเศษ	- ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการเป็นผู้รับผิดชอบ
- ผู้เรียนมารับบริการที่หน่วยสามารถเบิกจ่ายค่าอาหารกลางวันจากงบเงินอุดหนุนค่าอาหารได้	- ผู้เรียนรับบริการที่ศูนย์การเรียนเฉพาะความพิการไม่สามารถเบิกจ่ายค่าอาหารกลางวันจากงบอุดหนุนอาหารได้
- ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการอุดหนุนปัจจัยพื้นฐานจากงบอุดหนุน	- ผู้เรียนไม่มีสิทธิได้รับการอุดหนุนปัจจัยพื้นฐานจากงบอุดหนุน
- ผู้เรียนมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลือ อื่นใดทางการศึกษาตามกฎกระทรวงได้	- ผู้เรียนไม่มีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลือ อื่นใดทางการศึกษาตามกฎกระทรวง